

A Szabad Európa Rádió hangdokumentumainak adatbázisa az Országos Széchényi Könyvtár integrált rendszerében

Bánfi Szilvia

A Szabad Európa Rádió¹ megalakulását a második világháborút követő nemzetközi politikai viszonyok indokolták. A Szovjetunió kiterjesztette hatalmát Kelet-Közép-Európára és ráerőltette saját társadalmi rendszerét a meghódított népekre. Ennek következményeként sokan hagyták el a térséget és kértek menedéket Nyugaton, leginkább az Egyesült Államokban. Az amerikai kormány miközben diplomáciai kapcsolatot tartott fenn a kelet-közép-európai kommunista kormányokkal, aközben nem lehetett közömbös ezen országok emigrációba kényszerült demokrata politikusaival szemben. Az Egyesült Államok kormánya a szovjet terjeszkedés feltartóztatása érdekében, a hidegháború megindulását követően (1947) egy olyan magánszervezet létrehozását kezdeményezte, amely a szovjet befolyás alá került kelet-közép-európai lakosság számára a polgári demokrácia értékeit kívánta közvetíteni.

1949. május 17-én New York Államban bejegyezték a Szabad Európa Bizottságot (Committee for a Free Europe), amelynek osztályaiként megalakultak a Nemzeti Bizottmányok (1949. július 21-én a Magyar Nemzeti Bizottmány) és 1949 decemberében a Szabad Európa Rádió. New Yorkban megkezdődött a Magyar Osztály megszervezése, munkatársainak kiválasztása. 1950. augusztus 4-én kísérleti jelleggel megindult a magyar nyelvű adás. A New Yorkból sugárzott műsor naponta kétszer jelentkezett, s főleg híreket közvetített. 1951. májusában a SZER európai központja München lett. 1951. október 6-án már Münchenből adta magyar nyelvű egész napos műsorprogramját a Szabad Európa Rádió. 42 éven át, 1993. október 31-i megszűntetéséig közvetítette a magyar hallgatók számára az emigrációban élők véleményét. A Szabad Európa Rádió megszűnését követően tárgyalások kezdődtek a rá-

dió dokumentumainak megfelelő elhelyezéséről. Legfontosabb szempont az állomány megőrzése és az érdeklődők számára a minél szélesebb nyilvánosság biztosítása volt. Ennek megfelelően a magyar szerkesztőség dokumentumainak másolatát az Országos Széchényi Könyvtár, míg a SZER kutatóintézetének anyagát (benne a magyar anyaggal) a Nyílt Társadalom Alapítvány/Közép-Európai Egyetem kapta meg.

1997. május 22-én a Szabad Európa Rádió/Szabadság Rádió (Delaware, USA) és az Országos Széchényi Könyvtár szerződést kötött az 1951-1993 között Münchenben működő rádió magyar nyelvű adásai és a kapcsolódó dokumentumok egy részének a nemzeti könyvtárba történő elhelyezéséről. Egy jövőbeni magyarországi SZER Archívum létrehozásáról. A különböző típusú hordozókon rögzített archív anyagokat az OSZK másolatban kapta meg. Az eredeti dokumentumok a kaliforniai Stanford Egyetem Hoover Intézetébe kerültek.

A Szabad Európa Rádió magyar adásainak dokumentumai a nemzeti könyvtárban az alábbi hordozókon találhatóak:

- ☉ Az 1951-1972 között készített műsorok forgatókönyveit rögzítő eredeti mikrofilmgyűjteményről az Országos Széchényi Könyvtárban készített mikrofilmmásolatok.
- ☉ Az 1951-1993 között készített műsorok eredeti gépelt forgatókönyveiről, 1973-tól megmaradt adásnaplóról és egyéb a műsorokkal kapcsolatos dokumentumokról az Országos Széchényi Könyvtár által készített mikrofilmmásolatok.
- ☉ Az egykori magyar adások hangszalagon rögzített másolata. Ez az állományrész a hazaszállításakor összekeveredett az ún. monitoring anyaggal, amely az 1956-os forradalom időszakában a magyarországi rádióállomások által sugárzott adásoknak a müncheni Szabad Európa Rádióban hangszalagra rögzített és archivált hangdo-

kumentumait tartalmazza. A 4500 db-ot meghaladó hangszalag-gyűjteményből első lépésként ki kellett válogatni a SZER magyar adásainak hangzódokumentumait. Az eddig elvégzett kiválasztás és az integrált számítógépes rendszerben történő feltárásuk eredményeképpen 538 óra terjedelemben 1394 műsor hanganyaga áll a kutatók és az érdeklődők rendelkezésére a másolatban kapott stúdiószalagról átirrt 165 db VHS kutatókazettán.

Cikkemben ez utóbbi dokumentumtípusnak az Országos Széchényi Könyvtár integrált adatbázisában történő számítógépes feldolgozásáról, kutathatóvá tételéről, valamint a feltárt állományrészről kívánok szólni.

Feldolgozás

A szerződés része volt a Szabad Európa Rádió dokumentumainak adatbázisban történő feldolgozása, a nyilvánosság számára biztosítva ezzel a SZER Archívum hozzáférését. Az immár VHS kutatókazettára átirrt SZER hangzóanyagának az OSZK integrált rendszerében történő számítógépes feldolgozásához elkészítettük a szabványos leírást rögzítő szabályzatot.²

A SZER dokumentumok főtételeinek első besorolási adata mindig az adott műsor címe. Gondolva a nemzetközi érdeklődésre – elsősorban az emigrációban született másod-, illetve harmad-generációs magyarokra, akik már nem beszélnek szüleik anyanyelvét – fölvevük a műsorok angol nyelvű címváltozatát is. A bibliográfiai leírás kötelező melléktétele a műsor létrehozásában közreműködő munkatársak, a műsorban megszólalók, továbbá a műsor tárgyakként említett személyek, vagy testületek neve. A leírás tartalmazza az adásba kerülés időpontját, illetve, ha volt az ismétlés dátumát is. A feldolgozó munka során az adatok kigyűjtéséhez nem volt ele-

gendő csak a leírandó műsort teljes egészében meghallgatni, hanem szükségessé vált a mikrofilmre átmásolt, egykori műsorleírásnak (ún. scripteknek) a megismerése is. Éppen ezért a bibliográfiai tétel tartalmazza a hangzódokumentumhoz tartozó műsorleírás mikrofilmjelzetét is. Itt kell megemlítenünk, hogy a földolgozás során kiderült, nem minden hangdokumentumhoz maradt meg a műsor leírását megőrkítő mikrofilm, miközben a SZER adások többsége mikrofilmen rögzített dokumentumon kutatható. Találkoztunk olyan anyaggal,³ amikor többrészes adássorozat egy része csak mikrofilmen, folytatása pedig hangzódokumentumon őrződött meg. A nagyszámú mikrofilmes SZER dokumentum egységes feldolgozása érdekében – elkerülendő egy adott műsornak többféle, esetleg párhuzamos földolgozása, ha annak bibliográfiai számbavétele már elkészült – figyelembe kell venni a földolgozásnál leírt adatokat és tapasztalatokat. A földolgozás szempontjainak a dokumentumhordozótól függetlenül egységesnek kell lennie.

A színvonalas tájékoztatás és a kutatói munka könnyítése érdekében a SZER hangzódokumentumokat tartalmuk alapján tárgyszavaztuk, amely ugyancsak része a bibliográfiai rekordnak.

SZER hangzódokumentumok már föltárt állományáról

1999. áprilistól 2000. áprilisáig 1394 műsor bibliográfiai leírását rögzítettük az OSZK integrált adatbázisában. Bár a SZER hangdokumentumok között 1959-től⁴ kezdődően található rádióműsor, mégis döntő részét az 1986 és 1993 közötti időszakban sugárzott adások teszik ki.⁵

A SZER hangzódokumentumok évenkénti megoszlása

ÉV	Műsorok száma	%
1959-1985 között	71	0,05
1986	126	0,09
1987	94	0,07
1988	68	0,05
1989	84	0,06
1990	219	0,16
1991	278	0,20
1992	240	0,17
1993	214	0,15

A táblázat adatai jól szemléltetik, hogy a hangszalagon megőrzött és eddig átmásolt műsorok döntő része – 68 %-a – az 1990-es esztendőkből való. Meglepő ugyanakkor, hogy a magyar történelem jelentős közelmúltjából, az ellenzéki mozgalmak kezdetének és kibontakozásának korszakából nem őrződött meg semmi. A SZER naprakészen követte a magyarországi szamizdat irodalom születését és fontos szerepe volt a „második nyilvánosság” politikai szereplői véleményének szélesebb magyarországi megismertetésében. Az 1986-1987-es időszakból megmaradt adások között azonban ilyen hanganyag nem található. A rendszerváltozás időszakából, az 1988-1989-es évek eseményeit dokumentáló műsorok a teljes SZER hangzódokumentum gyűjteménynek csupán 11%-át alkotják. Az 1988-as év műsorait tételesen megvizsgálva kiderül, közöttük egy olyan sem található, amely a születendő pártok valamelyikéről, az Ellenzéki Kerekasztal tárgyalások eseményeiről, vagy a Magyar Köztársaság kikiáltásáról tudósítanak. Az 1989-es esztendőből nagyobb részt a magyar történelem középkori eseményeit népszerűsítő adássorozat, kisebb számban az 1956-os eseményeket értékelő, il-

letve az 1956-os forradalmat követő megtorlásokat ismertető néhány műsor, valamint a karácsonyi ünnepkörrel kapcsolatos irodalmi összeállítás és szórakoztató műsor került gyűjteményünkbe. Ezen esztendőnek fontos eseményeit megőrkítő kordokumentumként csupán az első szabadon megünneplelt március 15-i eseményről a helyszínen készített tudósítás, valamint Orbán Viktornak június 16-án, Nagy Imre és mártírtársai újratemetésén elmondott beszéde kapcsán az őt ért bírálatokra adott válasza maradt meg.

Az 1990-es első szabad parlamenti választással az 1990-es műsoroknak (0,16%) mindössze 0,02%-a foglalkozik. Az MDF és a Magyarországi Zöldek Pártjának választási progjamját ismertető adások mellett az SZDSZ-ről véleményt közvetítő műsor képviseli a rendszerváltásnak e fontos eseményét.

Az őszi helyhatósági választással kapcsolatban az önkormányzatiság fogalmát, működési modelljét ismertető többrészes sorozatnak a 2., 4. és 6. része, Antall Józsefnek a helyhatósági választások első fordulója után adott interjúja, valamint a piliscsabai önkormányzati választásról sugárzott helyszíni közvetítése került gyűjteményünkbe.

A 90-es évekből megmaradt műsorok jelentős része az ún. aktuális műsor, amelyek egy-egy időszínek tartott témát – oktatás, egészségügy, ifjúsáspolitiká, szociális kérdések stb. – jártak körül a nyugat-európai és kelet-európai, valamint a magyarországi gyakorlatot összehasonlítva.

A SZER hangzódokumentumok műfaj szerinti megoszlása

Műfaj	%
Aktuális műsor	0.16
Dokumentum műsor	0.002
Életút interjú	0.03
Emlékműsor	0.008

Műfaj	%
Interjú	0.17
Irodalmi műsor	0.007
Ismeretterjesztő műsor	0.22
Megemlékezés	0.03
Memoár	0.001
Rádiójáték	0.002
Rádiójegyzet	0.11
Riport	0.002
Szórakoztató műsor	0.008
Visszaemlékezés	0.10

Műfaji megoszlás szerint vizsgálva a SZER adásokat megállapítható, hogy a legnagyobb csoportot az ismeretterjesztő műsorok alkotják. Közöttük is mennyiségben a legtöbb Held Józsefnek⁶ a magyar történelmi múltat az emigrációban született újabb nemzedékekkel megismertető adássorozata *Történelmünk Útja* címmel. Jelentős számban készült interjú neves közéleti személyiségekkel. A meginterjúvoltak között található: a rendszerváltozás folyamatában közreműködő politikus,⁷ vezető egyházi személy,⁸ a művészeti és tudományos élet jeles képviselője,⁹ valamint a magyar sport hírnevét öregbítő sportoló és sportvezető.¹⁰ Az aktuális műsorok mellett említést kell tenni a fontos kor- és irodalomtörténeti dokumentumokat rejtő rádiójegyzetekről. *Hazai Levél* címen a 20. század végi magyar irodalom jeles képviselői olvasták föl saját írásait rendszeresen.¹¹ Ugyanakkor utalnunk kell arra a sajnálatos tényre, hogy a SZER hangzódokumentumok közül hiányoznak a hírműsorok, a kommentárok. Az Országos Széchényi Könyvtár vezetősége reméli, hogy a hiányt pótolni lehet a SZER egykori munkatársainak hagyatékából.

A SZER működésével kapcsolatos dokumentumok a nemzeti könyvtár mellett más hazai intézményekben is megtalálhatók. (Magyar Rádió, Nyílt

Társadalom Alapítvány/Közép-Európai Egyetem, Magyar Országos Levéltár Petőfi Irodalmi Múzeum stb.). A magyar emigráció és az anyaország kapcsolatában fontos szerepet betöltő egykori véleményformáló rádió működésének pontos megismerése érdekében szükséges lenne ezen intézményeknek az együttműködése. Az Országos Széchényi Könyvtár AMICUS integrált számítógépes rendszere lehetővé teszi a SZER dokumentumokat őrző intézményeknek arra, hogy közösen létrehozzák a „virtuális” SZER Archívumot.

Jegyzetek

1. BORBÁNDI Gyula: Magyarok az Angol Kertben. Bp. 1996. 601 p. című monográfiájában dolgozta fel a Szabad Európa Rádió részletes történetét.
2. A Szabad Európa Rádió hangzó anyagának katalógizálása. Házi szabályzat. Bp. OSZK 1999.
3. A SZER 1959-ben hét részes sorozatot készített Lazar Brankovval, a Rajk-perben megvádolt és elítélt egykori jugoszláv diplomatával. A Rákosi korszak törvénytelenégeit bemutató és dokumentáló sorozatból az 1., 2., 3. és a 7. rész hanganyaga maradt meg. A sorozat többi része csak mikrofilmen kutatható.
4. Az 1956-os eseményeket követően az Egyesült Államok és a német kormány vizsgálatot indított, amelynek tárgya a SZER magyar szerkesztőségének forradalom alatti tevékenysége volt. Ennek során az eredeti hangszalagokat Washingtonba, míg a központi adóteremben rögzített ún. 24 órás hangszalagokat Bonnba szállították. Ez utóbbi a Német Szövetségi Archívumban megmaradt. A SZER vezetősége el kívánta érni, hogy az Országos Széchényi Könyvtárban is kutathatóak legyenek a Szabad Európa Rádió eredeti 1956-os (október 23-november 4. közötti) adásai. A Ross Johnson, a Szabad Európa Rádió/Szabadság Rádió washingtoni vezetője lemásoltatta a SZER 1956-os forradalom alatt sugárzott hangzódokumentumait. 2000. október 5-6-án a Szabad Európa Rádió szerepéről rendezett konferencián ünnepélyesen adta át az 1956. október 23-i adást tartalmazó 15 db hangkazettát.
5. A SZER 42 éves működése alatt sugárzott műsoroknak csupán töredéke maradt meg. Ennek egyik oka az a szemlélet volt, amely a műsorkészítést fontosabbnak tartotta azok archiválásánál. Másik ok a helyhiány volt, amely miatt rendszeres selejtezés történt. Rajki László előadása alapján. Elhangzott: a Szabad Európa Rádió szerepéről a XX. századi magyar történelemben című konferencián (2000. október 5.)
6. Held József történész 1956-ot követően az Egyesült Államokban telepedett le. A Szabad Európa Rádió magyar történelmi sorozatának 1984-1991 között ő a szerzője. Borbándi Gyula: Nyugati magyar irodalmi lexikon és bibliográfia. Bp. 1992: 153.
7. Antall József, Boros Péter, Demszky Gábor, Duray Miklós, Fodor Gábor, Fodor István, Göncz Árpád, Horn Gyula, Konrád György, Magyar Bálint, Pető Iván, Pozsgay Imre, Rác Sándor, Surján László, Torgyán József stb.
8. Tempfli József, Tőkés László, Várszegi Asztrik stb.
9. Művészek: Béres Ferenc, Cseres Tibor, Csoóri Sándor, Durkó Zsolt, Határ Győző, Illés György, Kántor Lajos, Kátai Mihály, Király Tamás, Lator László, Legény Péter, Mensáros László, Szikora János, Sütő András, Tolnay Klári, Varga Imre stb. Tudósok: Balogh István, Csányi Vilmos, Fejtő Ferenc, Glatz Ferenc, Györfly György, Ormos Mária, Teller Ede, Újfalu József stb.
10. Gál József, Grosics Gyula, Mezey György, Schmidt Pál stb.
11. Örömmel nyújtottunk segítséget Cseres Tibor műveinek kritikai kiadásához, amikor pótolni tudtuk a Szabad Európa Rádióban elhangzott jegyzetének dokumentumát.

NAPILAPOK

HETILAPOK

HAVILAPOK

IDŐSZAKI

KIADVÁNYOK

TERJESZTŐK

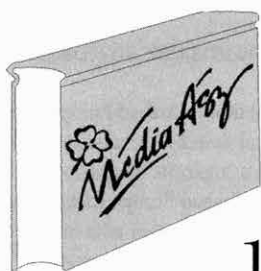
TELEKOM-
MUNIKÁCIÓ

KÖZTERÜLETI
REKLÁMOK

ELADÁSHELYI
REKLÁMOK

KIÁLLÍTÁSOK ÉS
VÁSÁROK

ÜGYNÖKSÉGEK,
NYOMDÁK

ENCIKLOPÉDIA

18. kiadás 2001. március

HAZÁNK EGYETLEN MÉDIA ADATTÁRA
félévente bővítve és aktualizálva

KÖNNYŰ KEZELHETŐSÉG

900 oldalon közel 4000 média adatai

10 tartalomjegyzék és 4 regiszter segítségével

SOKSZÍNŰSÉG

média adatok + média adatbanki jelentések
kivitelezők minden szakterületről
szövetségek és újságírók részletes adatai

BARÁTSÁGOS ÁR

könyv 1 Ft-os médiánkénti áron

CD 0,5 Ft-os médiánkénti áron

ingyenes faxbanki és felvilágosítási lehetőségek

Megrendelhető

S&S Karakter Kft.® • 1055 Bp. Honvéd u. 40.

Telefon: 302-7288, 475-0802 Fax: 475-0803

E-mail: mediaasz@hungary.net